

LITTERATUR

SVENSK PROSADIKTNING 1945

Av rektor ELOF EHNMARK, Luleå

Året 1945 kommer givetvis att bli räknat till de mest minnesvärda i historien. Men just därför att de dramatiska händelserna, de avgörande tilldragelserna då på ett så överväldigande sätt drogo uppmärksamheten till sig, kan man inte begära, att det året skulle bli särskilt märkligt i det neutrala Sveriges litteratur. Diktningen har i stort sett löpt efter redan inslagna banor. Jämför man 1945 med de föregående krigsåren, särskilt med de första, lägger man emellertid märke till en påtaglig avspänning efter den kraftsamling och försvarsberedskap inför hotet mot livsviktiga värden, som då också satte en viss prägel på dikten. Man har börjat se sig om efter andra uppgifter, och diskussionen om litteraturens mening och mål har redan inletts på ett sätt, som vittnar om förändringen i tidsatmosfären. Från radikalt litteraturkritiskt håll har kravet på diktens sociala uppgifter förnyats och skärpts. Åtskilliga författare ha opponerat sig mot ett sådant tvång och hävdad diktarens och diktens frihet. Exempel på den saken finner man bl. a. i samlingen *Avsikter*, där en rad 30-talsförfattare ur arbetardiktarnas grupp uttalat sig om vad de menat med sin gärning. Vad man här frapperas av, är närmast olikheten i synpunkter. Denna i fråga om ursprung och bildningsväg tämligen enhetliga grupp, som haft de sociala fråsmålen nära inpå sig, bildar ingen skola, tänker inte lika, skapar på olika sätt och har olika mening om diktens uppgift. Det ligger ingenting förvånande i detta, eftersom ursprunglighet och personlighet hör konsten till, och det är enbart till fördel, eftersom en nations diktning blir bäst, när den äger orkestral mångstämmighet, och sämst, när den stämmer in i allsång. Det krav, som alltid kan ställas, har Vilhelm Moberg funnit den bästa formuleringen på, när han vill förklara, vad konstnärsskap är: »Är det icke att bereda sig själv svårigheter, att skapa åt sig själv ett slags motstånd, som väcker krafterna utan även kraft att resa dem — att resa dem höga nog.» Bedömer man dikten efter denna måttstock: viljans anspänning och förmågans kraft att övervinna hindren och nå målet, komma inte alltför många av 1945 års böcker att bestå provet. Men det kan också vara värt att lyssna till de skilda stämmorna och ta del av de olika intresseriktningarna inom litteraturen. De ge uttryck åt mycket av vad vi känt och tänkt, förnummit och längtat efter under ett år av stor oro och väldiga omvälvningar.

Liksom under de närmast föregående åren har mängden av utgivna böcker varit förvånande stor. Penningöverflödet har tydligen inte

bara kommit restaurangväsendet utan också bokmarknaden till godo, och förlagsverksamheten har mer än tidigare utvecklats till spekulation, inte minst spekulation i nya författare. Lättheten att få ut böcker har ökat debutanternas antal, och dessa tämligen jämnårigas ganska likartade upplevelser, som fått uttryck i en jargong på modet, riskerar redan nu att leda till schablonmässighet och dussinvara. De här berörda företeelserna ha också gjort, att 1945 års litteratur fått en prägel av försök och experiment, och detta intryck ökas av att så jämförelsevis få av de mest erkända författarna avstått från att framträda. Tre av dem, *Pär Lagerkvist*, *Eyvind Johnson* och *Ivar Lo-Johansson*, finnas med endast genom nya utgåvor av tidigare verk. Pär Lagerkvists prosaskrifter — det ger bilden av mellankrigstidens tättkarl, tolkaren av den då unga generationens hemlöshet och ångest, oppositionsmannen som banade sig fram till den knutna nävens position i försvarsställning inför hotet mot människoandens frihet och själens evighetslängtan. Eyvind Johnsons Olofroman — det är det främsta vittnesbördet av en experimentator och självständig konstnärsbegåvning, som här skapat det bästa av de självbiografiskt inriktade verk, som ville ge den inre utvecklingshistorien hos en ung författargeneration på dess väg från proletariatet till det nya livskallet. Lo-Johanssons Statarnoveller — i dem får man, under det år då statarväsendet avskaffades, på en gång ett tvärsnitt av den kanske mest målmedvetna sociala diktningens arbetssätt och verkningssmedel och ett historiskt dokument i säker konstnärlig utformning.

Året har haft med ytterligare ett verk av likartat slag, andra delen av *Selma Lagerlöfs* efterlämnade skrifter *Från skilda tider*, försedd med synnerligen värdefulla anmärkningar och en omsorgsfull textkritisk apparat av utgivaren, Nils Afzelius. Det mesta av innehållet utgöres av självbiografiska skisser, minnesteckningar och föredrag, men även i dem får ofta berättelse- och sagoformen ge ton och färg åt framställningen. Tre längre berättelser äro medtagna: *Fru Fasta och Petter Nord*, *Ett äventyr i Vineta och Meli*. De äro alla betecknande för Selma Lagerlöfs konst. Ingen av dem går egentligen utanför verkligheten men alla ha ett inslag av under, av något oväntat och märkligt, som förmår omgestalta de personer handlingen rör sig om, alla handla om oförstådda människor, som vinna upprättelse och gemenskap, och alla bära fram det godhetens evangelium, som Selma Lagerlöf aldrig tröttnat att predika.

Inom generationen efter nittitalisterna finns endast *Sigfrid Siwertz* med i årets litteratur. Hans novellsamling *Förtroenden* är att räkna till dess bästa verk. Det yttre skeendets psykologiska verkningar, frågan om hur nuets värld skapar nuets människor har alltid varit i blickpunkten för Siwertz' intresse och ibland lockat honom att i dikt omskapa en verklighet, som varit alltför påtaglig, och någon gång kommit honom att förefalla närgången. Å andra sidan ger hans produktion en utomordentligt klar bild av hans egen tid, sedd genom ett temperament och ett intellekt, som outtröttligt undersöker och analyserar, som alltid ställer problem och alltid strä-

Litteratur

var till förklaringar. Hans nya bok skiljer sig skenbart från många av hans föregående därigenom att den är tillbakablickande. Hans alter ego, dr Perneman, är en åldrande man, visserligen intresserad av nuet men inte riktigt engagerad i dess frågor. Det naturliga för honom är att summera hop sin livserfarenhet. Resultatet blir emellertid inte bara, att ett visst tidsskedes sätt att vara blir förklarat, utan intresset länkas in på människan, sådan hon alltid är inför de avgörande upplevelserna, kärleken, livsuppgiften, döden. Dr Perneman berättar i de olika novellerna om människor, som han kommit särskilt nära. Alla ha råkat ut för ett avgörande, som satt märke i dem och tvingat dem att reagera, och reaktionens art vittnar om deras innersta. Detta sätt att skildra har ju gamla anor, men Siwertz varierar metoden. De förtroenden, som dr Perneman får ta emot, skänka inte bara en karakteristik av den som ger dem, det visar sig dessutom, att de utan undantag ha med en detalj, som inte är sann. I våra djupaste upplevelser, menar Siwertz, finns alltid en punkt, där vi inte orka med att se den faktiska verkligheten, och där dikta vi om förloppet och söka hävda oss med hjälp av en fabulerad tillsats, en omformulering, som räddar skenet och bevarar själv-tilliten. Livsillusionen blir något mer än illusion, den blir en subjektiv verklighet, som kanske till slut är ett högre sanningskriterium. Siwertz demonstrerar detta i bokens sex noveller. Att värdera dem inbördes är inte lätt. Intensivast har han nog skildrat Pernemans kärlek till den kvinnliga kinesiska kollegan dr Vanjan Li, fast inslaget av fabulerat självhävdelsemoment här kommer i periferien, frodigast är berättelsen om den vitale kirurgen Amos och aktuellt i problemställning är inledningsnovellen om den unge fransmannen, som blir märkt av det förra världskriget och endast kan räddas till livet genom att få de inverterade illusioner, som göra förfallet acceptabelt, bortopererade. Med sin säkert komponerade berättarkonst, sitt klart och intellektuellt resonerande framställningssätt och sin smidiga, visuellt åskådliga, än lyriskt stämnda, än pregnant aforistiska stil har Siwertz i denna bok om illusionens livsbevarande värde åstadkommit ett verk, som skänker läsaren intellektuell stimulans och estetisk njutning och som bakom fiktionen också ger ett förtroende om författaren själv som människa och diktare.

Intellektuell energi och psykologiskt intresse utmärker även *Fritz Thorén*. I sina senaste böcker har han studerat problem av fysiologisk-psykologisk natur, handlande om människans hotande sönderfall och försök att finna räddningsmöjligheter trots en inträffad explosion i hennes inre. I *Herre med portfölj* gällde det vardagsplikterna kontra den pockande livsdriften hos en åldrande högre ämbetsman. Temat varierar i *Kärlek*, här med en kvinnlig huvudperson. Elsa Nordin är en fyrtioårig fru inom den högre finansen, som har allt väl ordnat för sig: en representativ man, välartade barn, förmögenhet, umgänge, anseende. Hon råkar bli uppvaktad av en ung beundrare. Historien blir en besvikelse, men den väcker en pockande oro inom henne. Hon har fått uppleva, att hennes livsvärme kan fresta och locka. Är hon icke till för att bli »en källa för en man»

och samtidigt få sin egen törst släckt? Avgörandet kommer, när hon på en badort träffar filmförfattaren, flanören och erotikeyvilibristen Allan Ljung. Thorén skildrar typen utmärkt: hans loja lätt-sinne, godmodiga njutningslystnad, självklara egocentricitet och bekväma andliga tomhet. Det psykologiska intresset knyter sig nu till vad denna passionshistoria kan leda till. Förmår fru Nordin utan vidare gå tillbaka till det gamla, och om inte, förmår hon resten av sitt liv leva samman med den själstomme erotikern? Thorén besvarar inte frågan, han kringgår den genom att komplicera den. Han låter den kvinnliga beskyddarinstinkten och det kvinnliga offersinnet komma med i spelet. Thorén hanterar detta nya uppslag med stor fingerfärdighet, han argumenterar skickligt, han aktar sig för påtagliga blottor, han fogar med utstuderad beräkning episod till episod, och till slut har han läggspelet färdigt och allt visar sig gå väl i lås. Vad man minst tror på, är Allan Ljungs märkliga utveckling, men det är den som romanen är konstruerad på. Oavsett detta rymmer boken mycket av psykologisk kunskap och människointresse. Thorén är en intellektualist med skarpa ögon, men kanske just därför blir det alltid något utifrån sett i det han skildrar. När man läser hans nya bok, ertappar man sig med att mer intressera sig för hur förf. skall bära sig åt med sina personer än för personerna själva. Elsa Nordin är ingen svensk Karenina men boken om henne är ett stycke spännande psykologisk detektivkonst, vars upplösning kan diskuteras utan att man därför ifrågasätter Thoréns förmåga att uppställa och tränga in i komplicerade problem.

Teknisk skicklighet och psykologiskt intresse förenas också i *Eva Bergs* författarskap. Därtill kommer ett artisteri, som hon är ensam om bland kvinnliga författare av i dag. I *Klarnande april*, vars Karlfeldska titel symboliserar två 20-talsungdomars livsavgörande kris under ett par vårdagar i en idyllisk läroverksstad, har hon fullföljt uppslag från novellsamlingen 1943. De två syskonen David och Helen, han övertygad anhängare av biokemiens nya tros-läror och entusiasmerad av den moderna kroppskulturen, hon ett ljus i flickskolan, drömmande och mottaglig för lyrik, få i änkemanshemmet ta hand om sig själva och efter bästa förmåga famla sig fram i efterkrigets nya värld med dess skärpta generationsmotsättningar, dess nya sexualmoral och framspirande livsdyrkarideal. Det pansar de sökt fästa om sin ömtålighet och värnlöshet, håller inte, när de söka tvinga verkligheten att vara sådan, som deras önskedrömmar fantisera om. Handlingen koncentrerar sig till den med spänning motsedda gymnastikuppvisningen, som f. ö. blir briljant skildrad, och den efterföljande balen. Under ett dygn drabba dröm och verklighet samman i deras unga värld och kommer allt vad de ha byggt upp inom sig av het längtan, troskyldigt hopp, inkapslat ömhetsbegär och berömmelseåtrå, att störta samman. Världen är fylld av ondskefull ironi och hård illusionslöshet. Men romanen slutar inte i besvikelse. Det visar sig, att både David och Helen ha sådant virke i sig, att de kunna stå rycken. Under nederlagens balnatt händer något betydelsefullt, de födas till vuxna. För Helen sker

det i en sorts drömlig livsuppenbarelse, som smärtar men också befriar henne ut ur sitt instängda jag och ger henne förmåga att hjälpa brodern. När natten vänds till dag, stå de redo att börja på nytt. De äro långt ifrån färdiga, men de ha fått krafter att gå det hårda och rika liv till mötes, som ligger framför dem. Eva Bergs ungdomar från hemlöshetens 20-tal ha mycket gemensamt med den generation, som Birger Sjöberg, Karin Boye och Hjalmar Gullberg diktat om, men de representera också varje ung generations nödtvungna konfrontation med verkligheten. Man skulle kunna önska, att förf. valt ett mindre utsmyckat och bildrikt språk och ett sparsammare bruk av abstraktioner, men med dessa stildrag har hon tydligen strävat efter att också i den yttre formen tolka den kvinnliga huvudpersonens litterärt influerade sätt att tänka. Klarnande april är en roman med både tidstrohet och allmängiltighet, en roman med äkta ungdom i. Den bekräftar fördjupningen i Eva Bergs författarskap.

Ungdom har varit det stora temat också i *Olle Hedbergs* författarskap på senare år. Han har nu utgivit den femte och sista delen i serien om Bo Svenningsson. Slutvolymen har han valt att kalla *Den felande länken*, en titel av dubbelbottnad kvickhet. I den närmast föregående volymen stod Bo Svenningsson färdig att ge sig i kast med livet som yrkesutövare och familjeförsörjare. Avslutningsdelen handlar om hur han klarar situationen i själva portföret. Han har besvär med att manövrera sin Helens forna svärfar på rätt sätt, och han löper risken att betraktas som tråkig i det sällskapsliv, som Helen har stort nöje av. Det gäller för honom att anpassa sig, och den saken förstår han sig på, tålmodig som han är och därtill begåvad med förmågan att vinna ut något intressant ur de trivialaste förhållanden. Men det finns sidor i hans väsen, som hota att fjärma honom på allvar från Helen, och här kommer den felande länken på tal i ny bemärkelse. Helen är vacker, klok, glad och belåten med sin föga komplicerade värld. Bo, den mediterande, trots all tolerans alltid vaksamt kritiske, har en gång haft en upplevelse av genomgripande art, nämligen då han under konvalescensen efter en svår sjukdom blev »tagen avsidet» av Vår Herre och skrev hop de skisser, som fingo titeln »Lindras livets kval av likars jämmer?» (Sista sommarlovet). Han kom på det klara med att vi människor själshygieniskt sett leva som i instängda rum och skulle storkna, om det inte någonstans finnes en hemlig ventil, som hjälpte oss att förstå, vad frisk luft vill säga. Som praktiserande nervläkare får Bo rikliga tillfällen att blicka in i stängda rum och höra likars jämmer. Han lär sig betrakta människorna ungefär som Olle Hedberg gör det i sina romaner. Men en och annan gång kommer säkerhetsventilen i sikte, t. ex. då kandidat Svartström konsulterar honom. Svartström söker lindring för de nevroser, som han förgäves menat sig kunna komma ifrån genom ett lössläppt driftsliv. Han har börjat tvivla på existensens realitet, sedan han upptäckt »en spricka i universum», vilken blottat för honom någonting med högre verklighet i sig. Bo vet det också. »Någonstans i själslivet finns

det bland de tusen ledningar, som gå till kroppen, en ledning, som går åt annat håll.» Den ledningen är den psykologiska motsvarigheten till biologernas felande länk. Här knyter Hedberg samman romanens sista del med dess första, som bl. a. handlade om gymnasten Bos uppsats »Vad suckar leksakslådan?», där det Stagnelianska problemet om ande och materia behandlades i en sinnrik variation. Själsläkaren Bo har fördjupat detta problem, som också är Hedbergs allvarligaste problem och ett av den moderna diktningens, inte minst lyrikens väsentligaste. »Den som har människointresse, kommer alltid, tror jag, fram till en ganska stor tolerans», säger Bo vid ett tillfälle. Men toleransen räcker inte, därför att den inte besvarar några frågor. Innerst inne finns ett vittnesbörd om något bortom och utanför, som ifall det vore gripbart, skulle kunna ge förklaring på det underliga människolivet. Helen tycker, att det skulle vara tryggare, om Bo bleve religiös på vanligt, kyrksamt maner. Nu är han en sökare, och det är oroligt. Men hon vet också, att en del av honom hör jorden till »på ett mycket oskuldsfullt och naturligt sätt» och att han har henne att tacka för den saken. I detta visshetens tecken, som innebär, att Bo fått ordentligt fotfäste men fördenskull inte vill upphöra att undra, söka och ana, som det är människan givet att göra, slutar den långa romanen om Bo Stensson Svenningsson. Först nu, när den är fullbordad, märker man, hur konsekvent den är gjord och hur representativ den har blivit för det samhällsskikt och den tid, som skildras, liksom för Olle Hedberg själv. Den är fylld av hans spiritualitet, av hans underhållande konversationskonst, av hans tankeklarhet, av hans mognade människokännedom, av hans livsvisdom, som har den stora, skapande humorns kännemärke.

Det finns en del beröringspunkter mellan Hedbergs författarskap och *Arvid Brenners*. Båda ha förmågan att tränga in under ytan, att distinkt och säkert avslöja, båda visa en ovanlig psykologisk skarpsinnighet och en omutlig målmedvetenhet i analysen. Brenner har inte Hedbergs ironiska skärpa och överlägsna kvickhet men mycket av hans tidigare skepsis och ändå mer av hans tidigare ensamhet. Som emigrant har han andra erfarenheter och utgångspunkter än sina inhemska kolleger. Han har blivit de hämmades, de klivnas, de komplexbeträngdas skildrare. I *Vintervägen* har han tagit en svensk medelklassfamilj till ämne, och samtidigt som han därvid behandlar psykologiska fall, har han säkerligen velat framhålla sådant, som förefaller honom betecknande för svenskarnas kynne. Man lägger märke till att denne emigrant har en uppfattning om oss, som påminner om den hos en annan främlingskänslans diktare, hos Levertin i *Folket i Nifelhem*. Titeln *Vintervägen* antyder det och personteckningen bekräftar det. Den familj, som Brenner skildrar, består av människor, som aldrig fått utlopp för det spontana inom sig. De ha kapslat in sig, de liksom sakna förmågan av gemenskap, de ha lätt att stötas bort och deras öde kan bli att förtvina inom sig själva. Huvudpersonen är en läroverkslärare, som tillika är diktare, och handlingen rör sig om hans frigörelse från de hämningar, som

Litteratur

hematmosfären, fadersmyndigheten, vänskapsbesvikelserna, äktenskapet och karriären ha lagt på honom. Brenner är mycket säker på hand, när han demonstrerar tvångstankars och tvångshandlingars ödesdiga förlopp och när han skildrar isoleringsdriftens förlamande inverkan. Men han är inte lika övertygande, när han beskriver, hur befrielsen går till. Man kan gå med på handlingens gång, men man blir inte säker på att det lyckosamma slutet innebär någon definitiv psykologisk förändring hos huvudpersonen, helst som den kvinna, som här blir huvudagerande, inte är så säkert analyserad. Förf. har behövt henne, och läsaren får nöja sig med att godtaga hennes användbarhet för den uppgift hon har att fylla i boken. Vintervägen är emellertid en genomtänkt roman med omisskännelig personlig inlevelse i. Den äger sanningslidelse och den har stora litterära förtjänster.

Temat synas och vara, som både Hedberg och Brenner ofta varit inne på, har i årets litteratur mest påtagligt tagits upp till behandling i *Björn-Erik Höijers Parentation*. Den har liksom Höijers tidigare böcker handlingen förlagd till ett gruvsamhälle i Lappland, närmast kanske Malmberget, men den visar, att förf. lagt sig vinn om förnyelse och omväxling i stil och berättarsätt. Parentation är en skickligt beräknad och komponerad roman. Utgångspunkten är nykterhetspampen Emil Nordgrens begravning. Hans vänner ha samlats i godtemplarhuset, där parentation skall hållas över den föredömlige kämpen och trogne vakthållaren. När sorgemusiken stäms upp, får man följa tankarna hos några av dem, som sitta begrundande vid kaffebordet. Olika sidor av den avlidnes karaktär komma i dagen och tankarna fästa sig vid situationer och yttranden, som inte riktigt stämma med den officiella bilden. Så småningom träder den verkliga Emil Nordgren fram, och hans innersta blir till slut bekräftat av det brev, som hans en gång bortdrivne son bär i fickan. Mönstertemplaren visar sig icke vara en man, som segrat, utan en man, som lidit nederlag, en splittrad, bruten, fattig och syndig människa. Höijer angriper inte hans nykterhetsidealism, men han låter ensidigheten i templarmoralen bli ett led i hans moraliska ofärd. Hela skildringen är gjord med stor talang, om än förf. tillgripit väl grova medel mot slutet och om man än tvivlar på att Nordgrens syndiga hemlighet har kunnat döljas så väl för alla i det lilla samhället. Handlingen drivs emellertid framåt med psykologisk målmedvetenhet och miljöskildringen är, som alltid hos Höijer, väl träffad med enkla medel.

Tore Zetterholm har varit ute i liknande ärenden, när han skrivit *Drama på Gräshoppstigen*. Handlingen är förlagd till en stockholmsk förort med proper villabebyggelse och korrekt högreståndsanda. Förf. har velat belysa kontrasten mellan denna yttersida av välstånd och god ton och de mänskliga dramer, som kunna ha sitt spel därinnanför. Intrigen löper i flera banor men den röda tråden varierar ett motiv med urgamla anor, om förälskelse mellan styvson och styvmor. Handlingen förs fram med frisk fart och miljön är väl fångad, men själva problembehandlingen är otillfredsstäl-

lande, dels därför att förf. alltför plötsligt avfärdar bipersonernas påbörjade konflikter och släpper taget om dem, dels därför att han löser huvudpersonernas problem med en yttre skräll, som klipper av trådarna och åstadkommer ett romanslut av den art, att man kan råka misstänka, att förf. tagit sig vatten över huvudet.

Ebba Richert är inne på något liknande i *Sanningen om Elisabeth*. Huvudpersonen, den till synes lyckliga makan, modern och berömda skulptrisen Elisabeth Brons, är död. Vid begravningen äro de män, som varit av betydelse i hennes liv, samlade i kyrkan, och till dem talar nu någon, som närmast tycks vara att betrakta som den dödas astralkropp, och avslöjar den verkliga fru Brons, vilken i hemlighet varit en femme fatale. Ebba Richert vill förklara och försvara sin hjältinna och är särskilt ivrig att till det manliga släktets undervisning utbreda sig över kvinnans nyanserade och subtila erotiska livskrav. Förkunnelsen sker med pretentiös mångordighet och i en ton av välvist bättrevetande. Romanen blir också en exempelpredikan, där läsaren får sig ordentligt inpräntat, hur bokens människor och innebörden av deras handlande böra uppfattas. De komma m. a. o. närmast att likna marionetter och äga inte mycket av självständigt liv. Sanningen om Elisabeth blir därmed en fråga av mindre betydelse; läsaren får nöja sig med vad han får veta om Ebba Richert och hennes oförgripliga meningar.

Klarare till uppställningen och objektivare i gestaltningen är *Margareta Subers Mot rött ljus*. Romanen inledes av en fristående novell, som berättar om hur en skogvaktare befriar sig från sin hustru, därför att hon med sitt monomana, själstomma driftsliv hotar att kväva allt andligt liv inom honom. Temat återkommer så i själva romanhandlingen, vars huvudpersoner äro en driftig filmman och en sjuksköterska, som han råkar förälska sig i och gifter sig med. Efter sitt barns död inriktar sig hustrun helt på mannen med en översvallande sinnlig hängivelse och en alltmer pockande äganderätt. Han å sin sida känner stegrad vantrivsel, söker förgäves en hållhake för sina andliga behov hos en annan kvinna och reagerar med allt nödtvungnare hätskhet mot hustrun. På sätt och vis är romanen en variation av det gamla temat om mannen och hans verk och kvinnan och hennes dominerande kärlekskrav, men vad förf. främst vill visa, är det för båda parter livsfarliga, när en människa med fullständig uppgivelse överlåter sig åt en annan. Under handlingens gång utvecklas emellertid exemplet till ett specialfall, främst genom den tillsats av självgod enfald och stupid oläraktighet, som allt tydligare uppenbaras hos den kvinnliga huvudpersonen. Romanen visar sig på ett rätt tidigt stadium demonstrera ett hopplöst fall, där man kan bleklaga kontrahenterna, utan att man riktigt förmår engagera sig för dem.

I detta sammanhang kan man även nämna *Gurli Hertzman-Ericsons Deras hjärtan skola brinna*. Titelcitatet ur *Domaredansen* — som f. ö. fått ge namn åt en av förf:s tidigare romaner — har en både kroppslig och andlig innebörd; anslutningen till bibelordets fördömelse av de ljumma ligger också nära till hands. Gurli

Litteratur

Hertzman-Ericson har inga känslor till övers för de slappa, ansvarslösa, känslolösa och egoistiska. Hon hör inte till de bekvämt neutrala. Att leva är för henne att ge sig hän och kunna offra, att vara brinnande kan vara att hata, ty det onda måste hatas för att kunna förgöras, men främst att älska, med hela sitt väsen, med själ och kropp, med livet som insats. Fru Katie Bremers äktenskaps- och kärlekshistoria demonstrerar tesen. Den har de senaste krigsåren till bakgrund och har en äkta svensk ton och stämning över sig, särskilt i herrgårdsskildringen. Konstnärligt sett är den nog bäst i det första avsnittet och har sin styrka i detaljerna, främst barnskildringen, men den är konsekvent i sin psykologi, och den bärs upp av Gurli Hertzman-Ericsons gammaldags kultiverade och säkra berättarkonst, som rymmer både sentiment och patos utan att någontida får högröstade uttryck, och där det brinnande hjärtat är den innerst skapande kraften.

Ett psykologiskt och tillika moraliskt problem bildar grundtonen i *Bengt E. Nyström Kringen en dagbok*. Att huvudpersonen är en läroverksadjunkt, som också är diktare, har ingenting förvånande över sig, eftersom lyrikern Nyström alltid har varit mycket subjektiv i sitt författarskap. Avsiktligt låter han förstå, att det är sig själv han talar om. Adjunkten tar under vilotiden efter en sjukdom fram sina dagböcker från skol- och universitetsåren och konfronterar ungdomens önskedrömmar med vad livet skänkt. Den unge och den gamle man, som här liksom göra varandras närmare bekantskap, växa så småningom samman till en människa, som man ganska tydligt kan se framför sig, drömmande och verklighetskär, meditativ och yrkesintresserad på en gång. Sitt livsproblem formulerar han i orden: att söka förena de tre frågekomplex, som dominerat hans liv, kärleken, yrket och Gud, till ett och lösa dem samtidigt. Nyströms skildring är hederlig och rättfram och han ger en god bild av en pojkes uppväxt under decenniet före 1914, men han får inte något fast grepp om problemen; de inre konflikterna trängas undan av de uppradade vardagsscenerna och genrebilderna. Hans bok är närmast att betrakta som en meditativ monolog.

De rent sociala frågorna ha inte fått stort utrymme i årets prosadiktning, och i den bok, där man uttryckligen får löfte om en sådan frågas behandling, blir man, om inte precis lurad så dock besviken. *Ingegerd Stadeners* mening med *Triangelndrama* är inte att behandla passionsdramernas vanliga triangelfigurer utan i stället trelärdet mor—barn—yrke. I första hand avser boken att visa vikten av att barnen under de tidigaste åren inte bli undanhållna moderns omvårdnad. Det visar sig emellertid, att förf. i minst lika hög grad talar om andra saker. Det ifrågavarande barnet har redan dött, när handlingen sätts igång, och dödsfallet beror mer på ett missriktat uppfostringssätt och psykologiskt oförstånd än på moderns yrkesarbete, vilket f. ö. inte tycks vara alldeles nödvunget. Även i övrigt är boken väl hastigt tillkommen. Det finns ansatser till något med redigare och fastare tag i sig, främst moderns för sent vunna insikt om att hon dock starkast är bunden vid mannen, men ansat-

serna fullföljas inte och bipersonernas öden bli inte mer än uppskisserade.

Om författarna till äventyrs inte ha ansett sig kunna rida ikapp de statsvårdande myndigheterna, när det gäller sociala spörsmål, utan överlämnat dem till deras handhavande, så har diktningen i stället med desto större intresse tagit itu med moraliska frågor. *Sven Stolpes* Midsommarnatten är t. ex. en försvarsskrift för kristendomen, en omvändelsehistoria och en begynnande helgonlegend. Handlingen försiggår på en värmländsk herrgård, bebodd av häradshövding Leopold, vilken har en son och en dotter, den förre nybliven läkare, den senare nybliven studentska. Bland de mer framträdande personerna äro vidare ortens kyrkoherde och provinsialläkare. Intrigen rör sig om en länge bevarad hemlighet i häradshövdingens äktenskap. Sonen, som inte bara är läkare utan också materialist och psykoanalytiker, en kombination av predestinerande bovaktighet hos Stolpe, visar sig vara en komplexbeträngd och livsoduglig människa, vilken kommer hemligheten på spåren och är beredd att använda den som hämnd på den hatade fadern. Detta motiv hör till romanens utanverk men skänker den spänning och intensitet, omsorgsfullt komponerad och stilistiskt lättflytande som den är. Intrigen är emellertid till för tesens skull, och tesen är ett försvar för kristendomen som paradoxal kärlekslära. Med detta kombineras vidare Stolpes genidyrkan. Det världsliga geniet, personifierat i den raffinerade diktaren och degenererade hyperesteteten Hempel, en sorts svensk d'Annunzio-typ, får sin otillräcklighet, för att inte säga sin skadlighet belagd vid jämförelse med det religiösa geniet, häradshövdingens dotter, som utvecklas till ett protestantiskt helgon, vilket dock sker enligt katolsk tradition med uppenbarelser av Madonnan. Samtidigt med detta vill Stolpe visa sitt intresse för denna världens fröjder. Vid skildringen av midsommarfirandet på herrgården sätter han in all sin förmåga av frescomålning i storsvensk barockstil, men på den värmländska kvickhet och slagfärdighet, som det mycket ordas om i sammanhanget, får man tyvärr endast få och slätstrukna exempel. Huvudsaken för Stolpe har givetvis varit att övertyga om sanningen i bokens tes. I ett fall har han lyckats, nämligen i den utmärkta teckningen av kyrkoherden, men i övrigt övertygas man inte av omvändelsernas psykologiska nödvändighet. Däremot förstår man, att Stolpe i denna bok lagt in all sin energi, sin diskussionslust och sitt allvar och att dess problem är av central betydelse för honom själv.

De moraliska problemen ha alltid stått i förgrunden för *Sivar Arnérs* författarskap. I Plånbok borttappad gällde frågan viljan och rätten, och i den nya romanen *Knekt och klerk* tas komplexet upp till förnyad prövning. Handlingen är förlagd till brödrastridernas skede av folkungatiden och försiggår i Skaratrakten, där domkyrkan just håller på att byggas. Tidsfärgen är på en gång varsam och träffsäkert anbragt, och Arnérs stilkonst äger klarhet, fasthet och svikt. Huvudpersonerna äro två elever i prästseminariet, Bjure och Greger. Den förre rymmer, blir knekt och svingar sig upp till allt högre poster, tills han slutligen sitter som fogde på borgen Gäla-

kvist. Han har gjort sig fri från alla moraliska skrupler, ingen får stå i vägen för honom, där han trampar sig fram och vinner makt med våld. Klerken Greger har vunnit helt motsatta erfarenheter. Världen är ond och förblir ond. Det lönar sig inte att bekämpa dess ondskas, inte ens tankens mödor betyda något, endast kontempletionen kan ge befrielse. Den ene trampar på rätten, den andre låter rätten bli trampad. Men när Bjure rövar den hopsamlade peterspenningen, vaknar Greger. Som kyrkans tjänare och för kyrkans rätt förnimmer han kallelsen till kamp, oavsett peterspenningens mer eller mindre ovärdiga användning. Romanen skildrar, hur striden förlöper i yttre och inre måtto. Den ene är vapenlös och har rätten på sin sida, den andre äger alla maktmedel och våldför sig på rätten. Problemet har som synes aktualitet, men i lika hög grad allmängiltighet. Greger utvecklas till en sorts medeltidssvensk Kohlhaus. Han går helt upp i sin strid och offerar allt för den sak, som för honom blivit en idé av övervärldslig, mystisk kraft. Rättsstriden blir identisk med hans innersta liv. Också Bjure upplever något under stridens skede. Han kommer till klarhet om sin makts och all makts begränsning, om att livet inte ryms inom maktens sfär. Han lär sig det först av Iliana, den villiga älskarinnan, vars egenvärde blir honom oåtkomligt, och sedan av kampen med Greger, som han besegrar utan att själv kunna bli segrare. Arnér's roman har sitt värde främst däri, att den äger både yttre och inre spänning, i att händelseförloppet dramatiserar sin grund i en inre kamp, vars intellektuella förlopp konkretiseras i klar gestaltning.

Arnér tillhör, om inte till levnadsåldern så till sitt framträdande, den nya författargenerationen, som debuterat under krigsåren. Dit hör också *Lars Ahlin*. Till skillnad från Arnér och i likhet med sin åldersgrupp har han tagit intryck av de moderna amerikanerna och deras svenska förmedlare Thorsten Jonsson. Men han fäster uppmärksamheten på sig genom en originalitet i greppet, en förmåga av gestaltning och ett behov av intellektuell klarhet, som man saknar hos de flesta andra i gruppen. Det sökande, resonerande draget hos honom dominerar i den nya romanen *Min död är min* men det har inte riktigt smält samman med den naturalistiskt utåtriktade, principiellt objektiva romanteknik han anslutit sig till. Huvudpersonen, handelsresanden Sylvan, har kanske inte förutsättningar att vara Ahlins alter ego, men i sin originalitet, sin visuella påtaglighet är han en figur, som har ett självständigt liv och som man intresserar sig för. Han är en klugen människa, som känner sig bedragen på det väsentligaste i livet, det som ger kraft att leva vidare. Just därför att han så klart ser sitt eget problem, kan han bli till hjälp för andra, och romanen handlar om hur Sylvan i sitt grubbel om människans värdighet får jämförelsematerial i de kompensationsmöjligheter, som stå hans omgivning till buds. Bland dem finns också religionen. Den lösningen väljer inte Sylvan, utan han stannar vid positionen »min död är min», en närmast stoisk, resignerande livssyn, förmågan att erkänna ett nederlag och ändå stå rak. *Min död är min* är inte en bok med färdig livssyn i, men den har patos,

känslighet, skildrande och gestaltande kraft. Den är på en gång slösande och ofullgången, sjudande av liv och diktarlust och liksom hopträngd i en form, som inte passar. Det är i varje fall en bok med löften i.

Av de annars ingalunda enhetliga s. k. 40-talisterna — en benämning, som kunde sparas åtminstone till decenniets slut — har *Mårten Edlund* utgivit novellsamlingen *Makt*, där titelnovellen uppenbarar en icke oäven talang men där resten, trots en välberäknad komposition och ett naturligt dialogspråk, inte har mycket att ge. *Peter William Nisser* upprepar i *De försvunna* sina krigsskildringar i amerikansk berättarstil och icke utan ett visst personligt sentiment. Hans bundenhet vid en ämneskrets, som en svensk författare dock inte har direkt erfarenhet av, döljer kanske ett personligt problem, men om han blott upprepar frågeställningen i stället för att tränga djupare in i den, kommer hans författarskap snart att förlora i intresse. Också *Bertil Lagerström* visar en dragning till det ångeststämda och makabra. I småstadsromanen *Gräsänkling* är huvudpersonen en hänsynslös sadist av herrefolksmentalitet med ett demoniskt inflytande på veka och undanskuffade människor. Det visar sig visserligen, att han utifrån sett inte behöver vara så farlig, och den synpunkten på typen är nog riktig, men historien om hans maktberusning gentemot de försvarslösa är medryckande berättad med något av filmens suggestiva medel — man får »Gasljus» i tankarna, när man läser denna bok med dess blandning av kuslighet och vardagsrealism. Helt i vardagens stil går *Gösta Höglunds* novellsamling *Svar i plågan*. Berättelserna handla om norrländskt småfolk, bortkomna, skygga och tafatta människor, vilka Höglund med enkla och knappa medel gör säkra konturteckningar av. Debutanten *Nils Åke Malmströms* *Ung man i Stockholm* varierar motivet om en försagd landsortspojkes möte med huvudstaden. Förf. har särskilt nöje av att avslöja de affärsmetoder, som vissa ackvisitionsföretag leva högt på, och dröjer vidare vid stämningen under de svåraste mörklägningsåren. Hans satir över defaitism och nazistpropaganda kommer en smula post festum och personschildring och romanhandling förete inga originella drag, men boken har förtjänster i sin journalistiska rapphet, sina goda reportage och sin stockholmska lokalfärg. Större originalitet visar *Sven Bergström* i sin nya roman *Gunga bräde*. Handlingen koncentreras till en triangelhistoria mellan skeptikern, livsnjutaren och egocentrikern Wenner, den verkamme kirurgen Sköld, som envist tror på människans utveckling mot sin idé, och sjukgymnasten Inga. I spelet mellan de tre har förf. sökt ge konkretion åt en framväxande livssyn, grundad på psykologisk och psykoanalytisk beläsenhet. Han söker sig in mot gränsen mellan medvetet och omedvetet och har blicken öppen för det komplicerade och nyanserade i människors samliv, där var och en blott ser detaljer och ingen kan få överblick över det hela. Hans roman är inte något fullgånget verk, snarast kanske ett livsåskådningsdokument, men trots den splittrade handlingen och vaga upplösningen har den givna förtjänster i sin intellektuella livaktighet, sitt allvar-

Litteratur

liga sökande, sin obenägenhet för förenklingar, sin omsorgsfulla stil och sin lediga, ofta aforistiskt kvicka dialog. En personlig ton med fin artistisk beräkning utmärker också *Peder Sjögrens Kärlekens bröd*, som skildrar en romantisk kärleksupplevelse, en hängivelse över tid och rum, berättad av en rysk krigsfånge i en korsu långt uppe i det arktiska finska frontavsnittet. Bokens jagperson, en återvändande soldat, har av denna historia fått lära sig se tillvaron på ett nytt sätt. Livets rikedom, dess allvar och ansvar har uppenbarat sig för honom i dödens närhet, i den eviga köldens rike, där han av den ryske fången lärt sig inse kärlekens värmande, livgivande kraft. Sjögrens styrka är en suggestiv inlevelseförmåga. Den arktiska ödemarken och ensamheten levandegör han med intensiv kraft, och kärlekshistorien skildrar han med närmast lyriska, musikaliska stilmedel. Han är en kräsen diktare och en mycket lyhörd stilist.

Gruppromanen har under året särskilt kommit att handla om idrotten, bl. a. till följd av en pristävling, men resultatet har inte varit av litterär betydelse, trots vederbörlig idrottslig sakkunnighet, därför att man inte trängt det egentliga problemet in på livet, nämligen hur individen formas av gruppen med dess speciella idealbildning och vardagliga gemenskap. Den roman i kollektiv stil, som har det största intresset, torde vara *Paul Lindbloms Under världens tak*, med ämne från Lunds studentkår under det svåra året 1941. Förf. har väl närmast velat skriva sig fri från oluststämningar under en tid, då en betänklig del av kåren föll till föga för nazistpropagandan. Hans bok är också mer en rapsodi, ett svep ögonblicksbilder i filmstil, än en egentlig roman. Huruvida han träffat stämningen rätt, kunna väl bara de initierade döma om, men han förefaller ha fått ett gott grepp om typer och situationer och inte minst om den studenternas konflikt, som består i längtan efter praktiskt handlande och tvång att vara åskådare och blott kunna kommentera tillvaron.

Det kanske är ett tidens tecken, att så många författare ägnat sig åt den historiska romanen. Orsakerna kunna ha varit många. Man har sökt historiska konflikter att jämföra med nutidens, man har velat få sina egna problem på behövlig distans eller man har sökt fly bort från en samtid av vantrivsel och oro. En rad verk ha handlingen förlagd till 1800-talets förra hälft. *Alice Lyttkens* försätter sin krönika om familjen Tollman i *Nya stjärnor tändas*, där det Crusenstolpeska upploppet bildar höjdpunkten, tydligen med Nermans populära skildring som källa. Förf. vet, vad publiken vill ha, hon trivs själv bra med sin diktade släktkrets, hon berättar ledigt, om än mångordigt, men den nya boken verkar ha tillkommit på rutin och skildringen går av bara farten. Personteckningen är rätt ytlig och fabuleringen utan riktig kraft. Bokens förtjänst ligger närmast i den historiska kostymeringen. Bildar *Alice Lyttkens* romansvit en sjunkande kurva, så har däremot *Margit Söderholm* med *Grevinna'* åstadkommit en roman, som är bättre än hennes 1943 prisbelönta. Hon utgår från en fingerad sockenbeskrivning, där det berättas om en grevinna, som blivit beryktad för snålhet, torparplågeri, sedeslöshet och ondska men vars bevarade porträtt företer bilden av en

älsklig och vacker kvinna. Uppgiften har blivit att visa, hur eftermälet och porträttet kunna stämma i verkligheten. Man får historien om en herrgårdsflicka, vars utveckling hela tiden psykologiskt motiveras, låt vara att karaktärsförändringen kommer väl plötsligt i det avgörande skedet och att konstruktionen i händelseschemat kan lysa igenom. Resultatet blir, att varken porträttet eller ryktet har odelat rätt och att i stället en levande gestalt träder fram. Vad man värderar hos denna roman, som är talangfullt skriven och har en väl träffad tidston, är främst dess strävan till verklig psykologisk problemlösning.

Om herrgårdsherrskapens överflöd och armodet hos det underlydande folket, kuvat av hårt arbete, husaga och halvsvält, bundet i okunnighet och med brännvinet som enda tröst, får man läsa i *Irja Browallius Eldvakt*, vars handling är förlagd till ett mellan-svenskt järnbruk under den gryende liberalismens tid. Huvudpersonen, Malcolm Hank, intar en mellanställning mellan herrskap och underlydande, han är driftig och begåvad, men han kan aldrig nå upp till en självständig ställning, han får ta order från de besuttna och han tar hämnd på dem som stå under honom. Genom Malcolm kan förf. rikta belysningen på båda parterna i brukssamhället. Folkets beträngdhet får man god inblick i, men inte heller herrskapsfamiljens tillvaro skildras som något lyckorike. Patronen har något av Oblomow-aktig lojhet över sig och hans älskarinna är en fränka till madame Bovary, nöjeslysten, otillfredsställd, förljugen, helt egocentrisk och närmast tragikomisk. De övriga i kretsen sakna egentlig livsduglighet. Irja Browallius har velat teckna ett samhällsskikt i upplösning, hotat till det yttre av de nya framställningsmetoderna inom järnhanteringen liksom av de nya politiska lärorna och inifrån anfrätt. Själva miljöbeskrivningen är det dominerande i denna bok, som annars visserligen är väl beräknad och utförd med teknisk skicklighet, men där karaktärsskildringen inte står i klass med vad Irja Browallius förmått i sina bonderomaner.

En konflikt mellan samhällsklasser av liknande slag utgör stommen i *Albert Olssons Tore Gudmarsson*, den avslutande delen i förf:s trilogi från 1600-talets Halland. Här är det kampen mellan herremän och bönder, vilken får en ny ton över sig under Karl XI:s regering. Därtill kommer motståndet mot försvenskningen av det erövrade landskapet. Nutidserfarenheterna ha kanske inte varit utan betydelse för romanen, men i stort sett kan den betecknas som ett epos i gammal god stil, icke utan inslag av isländsk sagoton. Episod fogas till episod, farten är god och dialogen karakteriserande. Olsson har vidare slutgiltigt nyanserat bonden Tores karaktär. De dominerande egenskaperna äro alltjämt styvsint envetenhet och vresig frihetskärlek, men därtill kommer nu ett betryckt samvete och en längtan till frid efter de ständiga fejderna, som enbart fött nya fejder. Tore blir till slut en färdig människa, och romanen om honom formas till ett helt landskaps epos under en hård och bister övergångstid.

Ett förut tämligen obeaktat ämnesområde har tagits upp av *Albin*

Litteratur

Widén i hans *Nu blommar prärien*, nämligen emigrationen till U. S. A. Han låter den religiösa oron stå i medelpunkten för den grupp, som han följer från hemlandet till det stora löfteslandet bortom havet, och därigenom binder han sig vid en berättartradition, vars främsta namn är Selma Lagerlöf. Hans människor ha blivit alltför idylliskt sammanhållna kring den kyrksamma endräkten, broderskänslan äventyras aldrig och konflikterna komma utifrån, mest i form av naturkatastrofer. Att emellertid *Widén* också kan gestalta trovärdiga karaktärer och ge handlingen psykologisk spänning, visar han i romanens första avsnitt. Hans bok rör sig om väsentligheter och den har konstnärlig gestaltning. »Nu blommar prärien» är det första riktiga diktverket om emigrationen och svenskarna i Amerika.

Bland övriga romaner med ämne från det förflutna kan man nämna *Nils Olof Franzéns* *Den åttonde döds synden*, varmed menas synden att förneka djävulens existens. Den försiggår i senmedeltidens akademiska Paris och är skriven i både pastisch- och resorärsstil med tillsats av en nypa Anatole France. Har man mer underhållning än behållning av boken, så beror det på att förf. mindre engagerat sig i personerna och deras problem än han lagt sig vinn om pittoreska scenerier och välturade bonmots. I *Edith Unnerstads* *Bricken* är det den gamla änkeöverstinnan Engelberg som berättar om sitt framfarna liv från barndomen i vingrosshandlarhuset på Blasieholmen till sin förlovning och sitt äktenskap. Skildringen har en gammaldags borgerlig stockholmsatmosfär över sig från tiden före sekelskiftet och berättelsen äger både kultur och vänlighet, både kvickhet och värme. *Bricken* är en underhållande bok utan överdrivna pretentioner, ett modernt exempel på den gamla goda familjeroman, som kvinnliga författare så ofta haft god hand med. Djärvast av alla har nog *Senta Centervall* varit, som i *Hjälten från Béarn* tagit sig för att skildra den förste Bernadotten fram till tronföljarsvalet. Hon ansluter sig alltså till den farliga genre, som bl. a. St. Zweig gjort populär, där dikt och verklighet, fakta och fiktion blandas samman på ett lika underhållande som svårkontrollerbart sätt. Förf. har tillgodogjort sig Torvald Höjers forskningsresultat och läst in sig i familjeskildringar från kejsardömet, och hon undviker i stort sett genrens farligheter genom att inte vara alltför närgången och genom att koncentrera fabuleringen till hjältens ungdomsår. Hennes berättarglädje är påtaglig och tidstonen från revolutionens och Napoleons Frankrike är väl återgiven. Tiden efter Napoleon har fångat *Frank Hellers* intresse. *Europas mest hatade man* är Metternich och romanen med denna titel är en Hellersk äventyrshistoria i gammal god rövarstil med ränker och kontrastötar och en romantisk svensk adelsman i medelpunkten. Det kommer fram till slut, att kosmopoliten Frank Heller, som haft sin trivsel i ett Europa med övervägande gamla ruiner, inte är utan sympatier för den Metternichska fredspolitik, och man kan förstå hans synpunkter.

Årets mest efterlängtade och mest lästa roman är slutligen *Frans G. Bengtssons* *Röde Orm*. Hemma och i österled. Denna fortsättningsdel har blivit, kan man säga, sådan som publiken har

velat ha den. Orm och hans kumpaner ha vi redan lärt känna, och någon karaktärsfördjupning eller några inre förvecklingar är det alls inte fråga om. Miljöskildringen ger inte heller något nytt, även om en ökad vikt är lagd på vikingatidens mycket praktiskt inriktade, nästan affärsmässiga religiositet. Händelseförvecklingen är inte särskilt omsorgsfullt åstadkommen, utan det är snarast episoderna var för sig man har nöje av. Frans G. Bengtsson har velat göra en rolig bok, och det har han också gjort. De krigiska bedrifterna från förra delen ha i hög grad ersatts av äventyr i Decamerons och Tusen och en natts stil. Romanen har, om man vill göra en historisk jämförelse, närmast karaktär av isländsk lygisaga med många underbara sammanträffanden och ett kostligt fabulerande, eller man kan kalla den en skälroman med inslag av lundensisk spexon, fast utan anakronismer. Det går som ett frustande vikingaskratt genom boken, vars komik inte bara ligger i själva händelsernas dråplighet utan lika mycket i själva stilkonsten med dess obetalbara blandning av ättesaga och Bengtssonsk konversationskonst. Liksom det goda öl, varom det med stor förkärlek och uppenbar sakkunskap talas i romanen, är Frans G. Bengtssons berättarhumör fullt av mycken must och mycken lustighet och att läsa Röde Orm är som att tömma en stänka i djupa, läskande klunkar. Näringsvärdet bekymrar man sig mindre om vid sådant förehavande.

Om man skulle våga sig på att kasta en blick tillbaka och fråga sig, vad krigsårens svenska prosadiktning haft att ge, kan man lätt bli svaret skyldig. Stämmorna ha varit skiftande, experimenten ha varit många, men i grunden har tonen varit sådan, att vi känt igen den som vår egen. Med denna diktning som hjälp kan man säkert få en ganska god föreställning om hur vi reagerade. Man kan vidare finna, att en rad av författare under dessa år befast sin ställning och åstadkommit något av sitt bästa. Gustaf Hellström har skrivit ett par av de betydelsefullaste delarna av Stellan Petreus historia, Wilhelm Moberg har i Soldat med brutet gevär givit en tidsskildring av högt värde, Ivar Lo-Johansson har fullbordat den imponerande raden av statarskildringar med Bara en mor som höjdpunkt och Olle Hedberg har under dessa år publicerat sitt mest karakteristiska verk med sviten om Bo Svenningsson. Bland de många nya författarna ha Brenner, Arnér, Höijer och Ahlin slagit igenom, under det att de av amerikanska förebilder mest påverkade debutanterna inte nått särskilt betydande självständiga resultat. Vill man slutligen välja några verk, som direkt inspirerats av tidsläget, som allvarligt genomträngts av dess innebörd och i vilka upplevelsen formats till verkligt levande och äkta konst, kanske man inte allra först skall nämna Mobergs Rid i natt, hur kunglig än den vrede varit, som satt denna bok på pränt, och trots dess stora läsekrets, utan Karin Boyes Kallocaïn, Eyvind Johnsons Krilonserie och Pär Lagerkvists Dvärgen. Ingen av dem — och inte heller Rid i natt — kan förbigås, när eftervärlden vill göra sig en bild av hur vår diktning gav gestalt åt vad striden innerst gällde.